

УДК 330.142.222

М.М. Спіцин, здобувач
І.В. Кириленко, канд. екон. наук, доц.**ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ**

Визначено суть інноваційної діяльності держави. Розкрито роль інноваційного процесу у розвитку економічної системи. Теоретично обґрунтовано стадії формування інноваційного продукту.

Ключові слова: інноваційна політика, інноваційний потенціал, інноваційна діяльність, інноваційний процес, інновація.

The essence of the innovative activity of the state is defined. The role of innovative process in development of the economic system is exposed. The stages of forming of innovative product are grounded in theory.

Keywords: innovative policy, innovative potential, innovative activity, innovative process, innovative.

Постановка проблеми. Ведення комерційної діяльності в умовах ринку передбачає функціонування у висококонкурентному середовищі, яке вимагає від суб'єктів господарювання здатності формувати конкурентні переваги як у сфері виробництва товарів, так і в сфері їх просування на ринок. Водночас, одним із найважливіших компонентів сучасної моделі економічного росту, яка реагує на кон'юнктуру ринку є технологічні зміни та розвиток інновацій. Саме технологічні зміни протягом останнього десятиріччя були причиною рекордного росту багатьох компаній, а трансформація основних економічних принципів, які відбувалися під впливом швидкого інноваційного розвитку, стали причиною значних змін у стратегії бізнесу. Таким чином, аналіз сучасної економічної практики свідчить, що високих результатів підприємства можуть досягати лише за систематичного та цілеспрямованого новаторства, оскільки інноваційна діяльність відіграє критично важливу роль у сучасному конкурентному середовищі, де здатність до змін стає фактором виживання.

Актуальність інноваційної моделі розвитку зумовлюється також стрімким зростанням впливу науки та нових технологій на соціально-економічний розвиток. Нові технології докорінно і швидко змінили структуру світової економіки. Неспроможність країни здійснити структурну перебудову економіки відповідно до нового технологічного укладу (чи зволікання з цим) не просто гальмує її розвиток, але й призводить до економічної деградації і відсуває її на периферію світових економічних процесів [1]. Активізація ж інноваційних процесів забезпечує використання прогресивних технологій та сприяє посиленню економічної могутності держави [2, 3, 4]. У даному контексті одним із стратегічних напрямів розвитку країни має бути перехід до економіки інноваційного типу, де основну роль відіграватимуть наука (особливо прикладна), освіта та конструкторські розробки.

Однак, формування інноваційної економіки потребує значних фінансових ресурсів, а тому переваги від застосування інноваційної моделі отримали, перш за все, багаті країни. Для країн, що розвиваються, досягнення цих переваг залежить від ефективності їх *інноваційної політики*, що полягає в дієвому державному стимулюванні прогресивної структурної перебудови економіки та реформуванні сфер науки, освіти, інноваційної діяльності на основі наявного науково-технічного потенціалу та з урахуванням світових тенденцій науково-технологічного розвитку [1]. Водночас, можливості, тривалість та конкретні шляхи переходу національної економіки до інноваційної моделі розвитку визначаються наявним у країні *інноваційним потенціалом*, зокрема: мережею наукових організацій; насиченістю економіки науковими кадрами та освіченістю робочої сили; обсягами фінансування наукової і науково-технічної діяльності; рівнем інноваційної активності промислових під-

приємств та динамікою виробництва інноваційної продукції; наявністю платоспроможного попиту на інноваційну продукцію.

Таким чином, протягом останніх десятиліть світова економіка, насамперед економіка розвинутих країн, увійшла в період радикальної структурної трансформації, пов'язаної із суттєвим зростанням ролі наукомістких, високотехнологічних виробництв, розвиток яких визначається головним чином інтенсивним використанням знань і широким впровадженням інновацій у різні сфери економічного та суспільного життя. Формується так звана економіка, що ґрунтується на знаннях. Це актуалізує питання інноваційної діяльності, яка є неодмінною умовою побудови ефективної економіки, конкурентоспроможної на світових ринках.

Аналіз останніх досліджень

Інноваційна діяльність часто визначається як використання нових ринкових або технологічних знань для створення нових продуктів або послуг, яких бажають споживачі [5, 6]. В посібнику щодо стандартизації інноваційних досліджень (*Oslo Manual*), розробленому ОЕСР та Євростат, зазначається, що інноваційна діяльність включає всі наукові, технологічні, організаційні, фінансові і комерційні кроки, які призводять до впровадження інновацій. Деякі види інноваційної діяльності є інноваційними самі по собі, тоді як інші не містять новизни, проте є необхідними для впровадження інновацій. Інноваційна діяльність також включає дослідження і розробки, які не мають прямого зв'язку до розробки специфічної інновації [7]. Проте, розглядаючи цю проблему з більш широкої точки зору, ми вважаємо, що інноваційна діяльність стосується сприйняття культурою нової ідеї, зміни способів мислення і діяльності людей.

Взагалі інноваційну діяльність можна трактувати як діяльність, спрямовану на комерціалізацію і використання результатів наукових досліджень та розробок. При цьому варто розрізняти поняття "інноваційної діяльності" та "інноваційного процесу". *Інноваційний процес* є ширшим поняттям, ніж інноваційна діяльність. Він охоплює всі стадії створення новинки: від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги, які використовуються у господарській практиці. В той час, як інноваційна діяльність передбачає дії, спрямовані на створення чи впровадження інновації на певній стадії інноваційного процесу [8].

Теоретичне дослідження інновацій було започатковане А. Смітом, який вперше дослідив значення інноваційного розвитку для економіки та вплив інновацій (втілених у нових методах виробництва і розподілу праці) на обсяг продукції [9]. Д. Рікардо, відображаючи фундаментальні проблеми агровиробництва (зменшення граничної віддачі землі, важливість технологій в сільському господарстві), проводив відмінність між двома

типами технології – технологією, що збільшує продуктивність землі (сівообіг, використання води та гною для збереження родючості ґрунту), та технологією, що зменшує працемісткість (використання кращих сільськогосподарських інструментів і машин). Виявивши залежність між технологічними змінами та рівнями продуктивності, доходу і добробуту, Д. Рікардо запропонував ранню аналітичну концепцію дослідження форми і природи інновації та їх впливу на соціально-економічний добробут.

При цьому, ще на початковому етапі теоретичних досліджень проблем розвитку інновацій (кінець XIX сторіччя – початок XX сторіччя) вчені звернули увагу на циклічний характер інвестиційного розвитку. Так, у працях М. Туган-Барановського та М. Кондратьєва досліджуються питання інноватики, які пов'язані з інноваційними процесами у світовій економіці, діловими циклами та впливом науково-технічного прогресу на характер відтворення і економічний розвиток країн. У 1894 р. М. Туган-Барановський аналізував різноманітні підходи до пояснення циклічного характеру економічного розвитку і зробив висновок про те, що не споживання керує виробництвом, а навпаки – виробництво керує споживанням через нагромадження позикового капіталу та його інвестування у нові технології і виробництво. Іншими словами, попит на капітал залежить від стану технічного прогресу [10].

М. Кондратьєв одним із перших запропонував здійснювати історичну періодизацію економічного життя за допомогою довгих хвиль (циклів) тривалістю 50 років. Проаналізувавши чотири країни, він виявив чітко виражену закономірність зміни економічних показників, що дозволило виділити характерні етапи в динаміці розвитку світової економіки [11].

Теорія М. Туган-Барановського про вплив технічних змін на економічний розвиток та ідеї М. Кондратьєва щодо довгих економічних хвиль були розвинуті Й. Шумпетером, який запровадив у науковий обіг категорію інновації (заклавши, таким чином, фундамент сучасних підходів з точки зору інноваційних систем), вперше дав якісно нове визначення технологічної зміни і провів відмінність між винаходом та інновацією [12]. Згідно Й. Шумпетера, інновація трактується як втілення наукового відкриття і технічного винаходу у новій технології або в новому виробі; тобто, він визначив інновацію як будь-який приріст існуючого фонду технічних знань (або ноу-хау), результатом чого є підвищення виробничої функції і зниження функції витрат [13].

Й. Шумпетер розглядав інновації (тобто впровадження нових комбінацій факторів виробництва у формі нових джерел ресурсів, ринків, методів і способів організації виробництва) з точки зору економічного розвитку, рушійними силами якого є підприємці [12].

На його думку, підприємці відіграють ключову роль у впровадженні і розповсюдженні інновацій, тоді як основним механізмом економічного зростання є інноваційно орієнтована конкуренція між підприємцями [12, 14].

Розв'язання даної проблеми. У вітчизняній науковій літературі до початку 1990-х рр. термін "інновації" майже не використовувався, а замість нього найчастіше вживався такий термін, як "результати науково-технічного прогресу". Ряд вчених розглядають інновації як процес лінійної залежності певних дій [15]. Інші ж дотримуються думки, що інноваційний процес є процесом послідовного перетворення ідеї у товар шляхом впровадження результатів фундаментальних і прикладних досліджень, конструкторських розробок, маркетингу, виробництва, збуту тощо [16].

Вперше визначення інновацій та інноваційної діяльності було законодавчо сформульовано в Законі України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р., який регламентував засади здійснення інноваційної діяльності і передбачав важелі її стимулювання [17]. Даний закон визначав інноваційну діяльність як одну з форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробничу і соціальну сфери і яка включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технологій; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності; фінансування фундаментальних досліджень для забезпечення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження ресурсозберігаючих технологій, призначених для поліпшення соціального і екологічного становища [17].

В подальшому наведене законодавче визначення інноваційного розвитку було розширене і доповнене. Так, В.Г. Поліщук визначив інновації як комплекс науково-технічних і пов'язаних з ним соціально-економічних заходів, спрямованих на удосконалення продуктивних сил виробництва шляхом матеріалізації наукових знань. Він виділив наступні напрями інноваційної діяльності:

- створення і впровадження нових, а також удосконалення діючих технологій і виробничих систем;
- створення і впровадження ефективної техніки для прискорення технологічних процесів, заміни людської праці, підвищення продуктивності та покращення умов праці персоналу;
- створення і впровадження принципово нових, а також удосконалення існуючих продуктів та послуг;
- створення і впровадження нових форм організації та управління виробництвом, автоматизації і кібернетизації виробничих систем [15].

У вітчизняній науковій літературі термін "нововведення" часто використовується як синонім поняття "інновація". Практично у всіх визначеннях інновації присутні такі поняття, як "нововведення", "удосконалення", "нова техніка", "новий продукт", "нова технологія", "винахід", "науково-технічне досягнення" тощо. Це дозволяє виділити одну з найбільш характерних рис інновації – її новизну. Однак, нововведення представляє лише об'єктивну складову інновації (нове явище), а тому характеристика інновації як нововведення характеризує дане поняття лише частково, адже інновація є результатом практичного (науково-технічного чи комерційного) освоєння новації, коли новизна споживчих властивостей домінує над технічною новизною [18]. Також важливо розуміти, що інновація не є синонімом винаходу. Винаходом є відкриття речей, які до цього були невідомі. З іншого боку, інновація є винаходом нових способів створення цінності. Не кожен може бути винахідником, але кожен може бути інноватором. Тоді як не всі інновації є винаходами, всі винаходи мають інноваційний характер. Фундаментальним для винаходу є поняття новизни, тоді як для інновації фундаментальними є зміни на місцевому рівні, особливо у сфері освоєння і виробництва товарів, надання послуг, які вважаються інноваційними незалежно від того, чи є вони новими для конкурентів, країни, або світу в цілому. Більш того, винахід часто є непередбачуваним процесом, тоді як інновація – це процес керований, який перетворює винахід у корисну ідею, яка має комерційну цінність [19].

Таким чином, спільна риса інновації полягає в тому, що вона має бути впроваджена. Новий або покращений продукт впроваджується тоді, коли він виходить на ринок. Нові процеси, методи маркетингу або організаційні

методи впроваджуються тоді, коли вони фактично використовуються в діяльності фірм [7].

Таким чином, інноваційна діяльність не лише передбачає істотне зрушення або створення якісно нового продукту/процесу, а й породжується конкретною потребою в удосконаленні об'єкта інноваційної діяльності, будучи спрямованою на вищий рівень задоволення цієї потреби, поліпшення виробу або технології. У даному контексті ми погоджуємося з визначенням інновації, даним С.А. Володіним, згідно якого інновація є комплексним процесом впровадження і використання результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, спрямованим на задоволення конкретних суспільних потреб з метою отримання певного ефекту (економічного, екологічного, соціального, науково-технічного чи інтегрального), який потребує значної концентрації інвестиційних ресурсів [18]. Таким чином, можна зробити висновок, що найважливішою характеристикою інновації є новизна (науково-технічний аспект) та комерційний успіх (економічний аспект). Комерційний аспект визначає інновацію як економічну необхідність, усвідомлену через потреби ринку. Науково-технічний аспект стає економічним фактором лише тоді, коли інновація втілюється в економічний продукт, що користується попитом на ринку. Іншими словами, кожна

інновація має бути орієнтованою на кінцевий результат прикладного характеру та підвищення ефективності її застосування [18].

Водночас, процес створення нового виробу, що обумовлений появою ринкового попиту, не завжди є інноваційним за своїм характером. Незначні модифікації продуктів і технологічних процесів не є інноваціями. Натомість, такі зміни часто називають "псевдоінноваціями", під якими розуміють естетичні або незначні технічні зміни продукції, за яких залишається незмінним її конструктивне виконання і не відбуваються помітні зміни параметрів, властивостей, вартості виробу, матеріалів і комплектуючих. Під псевдоінновацією також розуміють розширення номенклатури продукції за рахунок освоєння виробництва продуктів, які раніше не випускалися на певному підприємстві (але є вже відомими на ринку) з метою задоволення попиту і збільшення доходів [18]. Ця диференціація понять інноваційного розвитку була використана при визначенні термінів нового Закону України "Про інноваційну діяльність", в якому були виділені три окремі терміни: інновація, інноваційний продукт та інноваційна продукція [17]. При цьому інноваційний продукт на кожній стадії свого формування має завершений вигляд і представлений на ринку як самостійний товар (рис.1).

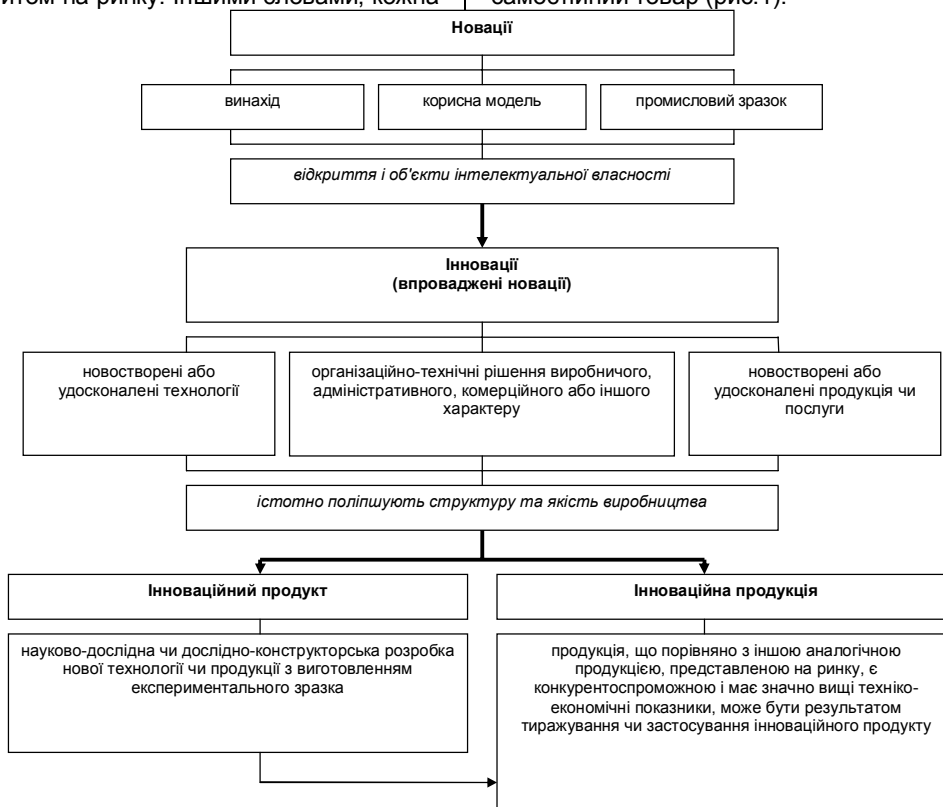

Рис. 1. Стадії формування інноваційного продукту [18]

Таке розмежування понять значно поглибило розуміння сутності терміну "інновація", що у перспективі удосконалив класифікацію і статистичні дослідження ринку інновацій.

Висновки. Інноваційна діяльність є неодмінною умовою побудови ефективної економіки, конкурентоспроможної на світових ринках. Вона часто визначається як використання нових ринкових або технологічних знань для створення нових продуктів або послуг, однак, може стосуватися і сприйняття культурою нової ідеї, зміни способів мислення і діяльності людей. При цьому варто розрізняти поняття "інноваційної діяльності" та "інноваційного процесу", який охоплює всі стадії створення

новинки, в той час, як інноваційна діяльність передбачає дії, спрямовані на створення чи впровадження інновації на певній стадії інноваційного процесу.

Основними характеристиками інновації є новизна (науково-технічний аспект) та комерційний успіх (економічний аспект), оскільки інновація не лише передбачає істотне зрушення або якісно новий продукт, а й породжується конкретною потребою в удосконаленні об'єкта інноваційної діяльності, тобто кожна інновація має бути орієнтованою на кінцевий результат прикладного характеру.

1. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – № 7. – 2004. 2. Гальчинський А.,

Геєць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток. – К.: Оранта, 1997. – С. 57. 3. Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. Інноваційна стратегія українських реформ. – К.: Знання України, 2002. – 336 с. 4. Медынский В.Г. Инновационный менеджмент: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 295 с. 5. Drucker, P. 1998. The discipline of innovation. Harvard Business Review, 76(6), 149-157. 6. Lundvall, B-A (ed.) (1992), National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning, Pinter Publishers, London. 7. Oslo Manual. Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. Third edition. Organisation for Economic Co-operation and Development, Statistical Office of the European Communities, 2005. 8. Йохна М.А., Стадник В.В. Економіка і організація інноваційної діяльності: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2005. – 400 с. 9. Сміт А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М., 1993. 10. Туган-Барановский М. Избранное. Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. Общая теория кризисов. – М., 1997. 11. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория пред-

видения. – Издательство: Экономика. – 2002 г. – с. 768. 12. Schumpeter I. Capitalism, Socialism and Democracy. – N. Y., 1942. 13. Blaugh M. Economic History and the History of Economics G.B., Wheatsheat Book Ltd., 1996. 14. Drucker, P. Enterpreneurship and innovation. – N.Y., 1985. 15. Полішук В.Г. Інновації – головний чинник підвищення ефективності інвестиційної діяльності // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 2 (21). – С. 7-12. 16. Сенін А. Інноваційний процес: к вопросу о моделях. – 2003 // <http://techopark.al.ru>. 17. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.91 № 1560-XII / www.rada.gov.ua. 18. Володін С.А. Сутність і значення інновацій в економічному розвитку України // Вісник аграрної науки. – 2005. – № 9. – С. 63-67. 19. Miller, William L., Langdon Morris, 4th Generation R&D (New York: John Wiley & Sons, 1999), pp. 1-4.

Надійшла до редколегії 24.03.2010р.

УДК 336.145.1

Ю.Б. Медведєв, канд. екон. наук, доц.
О.М.Чистик, здобувач
А.П. Софієнко, здобувач

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ПОТОЧНОГО І СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У сучасних умовах глобалізації все більше науковців звертають увагу на постановку довгострокових та середньострокових цілей розвитку держави. Довгострокове планування стосується практично усіх галузей економіки, політичного та суспільного розвитку держави. Починаючи з 2004 року постановка довгострокових, середньострокових цілей використовується і у Збройних Силах України. Проте відсутність чіткої постановки цілей, часта зміна політичної ситуації стоїть на перешкоді досягненню бажаних результатів. Необхідною умовою ефективного виконання сучасної системи планування є достатнє фінансове забезпечення для виконання цілей і відповідність поточних планів довгостроковим. В той же час, на сьогоднішній день існує велика відмінність між результатами поточного фінансового планування і цілями середньострокового і довгострокового планування розвитку Збройних Сил.

Ключові слова: стратегічне планування, середньострокове планування, фінансове планування, фінансове забезпечення, бюджет.

Nowadays the increasing globalization scientists pay attention to the formulation of long-term and medium-term development goals of the state. Long-term planning is related to almost all sectors of the economy, political and social development. Since 2004 long-term, medium-term production targets are used in the Armed Forces of Ukraine. However, there is no clear statement purposes and also frequent changes of political situation, do not benefit go achieving the desired results. The necessary condition for the effective use of modern planning system is the adequate financial provision for the purposes of compliance with current and long-term plans. At the same time, today there is a big difference between the results of the current financial planning and purposes of the medium and long term planning of the Armed Forces.

Keywords: strategic planning, medium-term planning, financial planning, financial support, the budget.

В сучасних умовах політичної нестабільності, високих темпів науково-технічного прогресу, розвитку наукової думки важливим фактором економічного розвитку нашої держави є організація ефективної фінансової системи, яка б дозволила забезпечити інтереси, як бюджетних установ, так і приватних підприємств незалежно від форми власності. Фінансове забезпечення Збройних Сил України є невід'ємним елементом фінансової системи держави і в сучасних умовах відіграє значну роль у її формуванні.

На жаль, на сьогоднішній день, фінансові ресурси, які виділяються на утримання та розвиток Збройних Сил України, не забезпечують належного рівня бойової та мобілізаційної готовності. Проте, як відомо, ефективність фінансового забезпечення військ (чи будь якої іншої структури) залежить від двох компонентів – величини фінансового ресурсу та ефективності його використання. В умовах світової фінансової кризи, виникнення труднощів із наповненням державного бюджету суттєвого збільшення видатків на утримання та розвиток Збройних Сил України найближчим часом не відбудеться. Саме за таких умов, підвищення ефективності використання ресурсів становить значний науковий інтерес і є актуальною темою для дослідження.

Важливою умовою ефективної організації фінансового забезпечення Збройних Сил України є здійснення фінансового планування. На думку науковців, саме фінансове планування дозволяє визначити оптимальну потребу у фінансових ресурсах та забезпечити ефективність їхнього використання.

В той же час, особливістю фінансового планування в Збройних Силах є його підпорядкованість стратегічним, тактичним та оперативним планам розвитку вітчизняної армії. Тому вивчення та аналіз фінансового планування у Збройних Силах України потребує розгляду одночасно з позиції бюджетного планування у державі та стратегічного, тактичного і оперативного планування розвитку Збройних Сил України.

Згідно теорії, однією з необхідних умов ефективного процесу управління є постановка цілей, тобто планування майбутніх бажаних результатів та способів їхнього досягнення. Загалом розрізняють три основні види планування: довгострокове, середньострокове, короткострокове[4].

Довгострокове або стратегічне планування призначене для визначення загальних, концептуальних цілей розвитку шляхом виконання середньострокових та короткострокових планів. Період довгострокового планування може становити від 10 до 50 років і залежить від виду діяльності, можливостей прогнозування результатів, економічних, політичних та інших факторів. На сьогоднішній день використання стратегічного планування, як складової управління є надзвичайно актуальним. Більшість провідних приватних підприємств уже перейшли на концепцію стратегічного, тактичного і оперативного планування. На думку експертів, це дає змогу компанії чітко визначити цілі свого існування та напрямки їхнього досягнення. На жаль, на сьогоднішній день стратегічне планування використовується лише у окремих напрямках державного управління – єдиною концепції